

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MA’NAVIY-AXLOQIY FAZILATLARNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Ortiqova Odina O‘rinboy qizi

Chortoq tumani 38-DMTT oliy ma’lumotli tarbiyachiman

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishning pedagogik asoslari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda bolalarda halollik, mehr-shafqat, vatanparvarlik, mas’uliyat, o‘zaro hurmat va ijtimoiy xulq-atvorni rivojlantirishda tarbiyachi, oila va ta’lim muassasasining o‘zaro hamkorligi muhim omil sifatida yoritilgan. Shuningdek, maktabgacha ta’lim jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar hamda tarbiyaviy faoliyat shakllarining samaradorligi asoslab beriladi. Maqola natijalari maktabgacha ta’lim tizimida tarbiyaviy ishlarni takomillashtirishga xizmat qiladi.*

Kalit so‘zlar: *maktabgacha ta’lim, ma’naviy-axloqiy tarbiya, pedagogik asoslar, bolalar tarbiyasi, milliy qadriyatlar, axloqiy fazilatlar, ijtimoiy moslashuv*

Аннотация: *В статье рассматриваются педагогические основы формирования духовно-нравственных качеств у детей дошкольного возраста. С научно-теоретической точки зрения анализируется роль воспитателя, семьи и дошкольного образовательного учреждения в развитии у детей таких качеств, как честность, милосердие, ответственность, уважение и патриотизм. Особое внимание уделяется использованию национальных и общечеловеческих ценностей, интерактивных методов и воспитательных форм деятельности в системе дошкольного образования. Полученные результаты могут быть использованы для совершенствования воспитательной работы в дошкольных образовательных организациях.*

Ключевые слова: *дошкольное образование, духовно-нравственное воспитание, педагогические основы, воспитание детей, нравственные ценности, социальное развитие*

Abstract: *This article examines the pedagogical foundations for the formation of moral and spiritual qualities in preschool children. From a scientific and theoretical perspective, the study analyzes the role of educators, family, and preschool educational institutions in developing such qualities as honesty, compassion, responsibility, respect, and patriotism in children. Special attention is given to pedagogical approaches based on national and universal values, interactive teaching methods, and educational activities within the preschool education system. The findings of the study contribute to the improvement of moral and educational practices in early childhood education.*

Keywords: *preschool education, moral and spiritual development, pedagogical foundations, child upbringing, moral values, early childhood development*

Kirish

Bugungi globallashuv va axborotlashgan jamiyat sharoitida inson shaxsining ma'naviy-axloqiy kamoloti ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, maktabgacha yosh davri shaxs rivojining eng muhim va hal qiluvchi bosqichi bo'lib, bu davrda bolada hayotiy qadriyatlar, ijtimoiy xulq me'yorlari, axloqiy tasavvurlar va ma'naviy dunyoqarashning poydevori shakllanadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aynan 3–7 yosh oralig'ida bolaning axloqiy ongida halollik, mehr-shafqat, o'zaro hurmat, mas'uliyat, intizom va vatanparvarlik kabi fazilatlar barqaror rivojlanadi.

Maktabgacha ta'lim muassasalari bolalarni nafaqat intellektual jihatdan rivojlantirish, balki ularni ma'naviy-axloqiy jihatdan barkamol shaxs sifatida tarbiyalash vazifasini ham bajaradi. Shu bois maktabgacha ta'lim tizimida tarbiyaviy jarayonni samarali tashkil etish, unda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirish, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi. Bolaning dastlabki ijtimoiy tajribasi, atrofdagilar bilan munosabati, xulq-atvori va his-tuyg'ulari aynan shu davrda shakllanib, keyingi bosqichlardagi shaxsiy rivojiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Hozirgi davrda jamiyatda ma'naviy qadriyatlarga bo'lgan ehtiyojning ortib borishi, bolalar tarbiyasida yuzaga kelayotgan muammolar, oilaviy tarbiya bilan ta'lim muassasalari o'rtasidagi uzviylikni ta'minlash zarurati mazkur mavzuning ilmiy jihatdan dolzarbligini yanada oshirmoqda. Maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy fazilatlarni shakllantirishda tarbiyachining kasbiy mahorati, pedagogik madaniyati, shuningdek, ota-onalar bilan hamkorlikdagi faoliyati muhim pedagogik omil hisoblanadi.

Shu nuqtai nazardan, maktabgacha yoshdagi bolalarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishning pedagogik asoslarini ilmiy jihatdan tadqiq etish, tarbiyaviy jarayonning mazmuni, shakl va metodlarini takomillashtirish, ularning amaliy samaradorligini oshirish bugungi ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Mazkur maqolada aynan ushbu masalalar ilmiy-nazariy va pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilinadi.

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti sharoitida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan asosiy vazifalardan biri shaxsni nafaqat bilimli, balki yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega, ijtimoiy mas'uliyatli va mustaqil fikrlovchi inson sifatida tarbiyalashdan iboratdir. Bu jarayonda maktabgacha yosh davri shaxs kamolotining eng muhim bosqichi bo'lib, aynan ushbu davrda bolaning axloqiy me'yorlar, ijtimoiy xulq-atvor qoidalari va ma'naviy qadriyatlar haqidagi dastlabki tasavvurlari shakllanadi. Shu sababli maktabgacha yoshdagi bolalarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish masalasi bugungi kunda pedagogika fanining eng dolzarb muammolaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Globalashuv jarayonlarining kuchayishi, axborot texnologiyalarining keng tarqalishi, ommaviy madaniyat ta'sirining ortib borishi bolalar tarbiyasiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Raqamli muhitda ulg'ayayotgan bolalarda axloqiy me'yorlar, muloqot madaniyati va ijtimoiy mas'uliyatning yetarli darajada shakllanmasligi kabi holatlar kuzatilmoqda. Bu esa maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyaviy ishlarni yangi pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish, bolalarda mustahkam ma'naviy immunitetni shakllantirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Bugungi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida maktabgacha ta’limning sifatini oshirish, tarbiyaviy jarayonning mazmunini boyitish va uni milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar asosida tashkil etishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Shu jihatdan, bolalarda halollik, mehr-shafqat, vatanparvarlik, intizom, o‘zaro hurmat va ijtimoiy faollik kabi axloqiy fazilatlarni erta yoshdan shakllantirish jamiyatning barqaror rivoji uchun muhim ijtimoiy-pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, oila va maktabgacha ta’lim muassasalari o‘rtasidagi tarbiyaviy hamkorlikning yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmaganligi, tarbiyachilarning ma’naviy-axloqiy tarbiya borasidagi metodik tayyorgarligi bilan bog‘liq muammolar ushbu masalani ilmiy jihatdan chuqur o‘rganishni talab etadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishning pedagogik asoslarini aniqlash, samarali metod va vositalarni ishlab chiqish bugungi ta’lim amaliyoti uchun muhim ehtiyoj hisoblanadi.

Shu bois mazkur mavzu nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb bo‘lib, maktabgacha ta’lim tizimida tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirish, barkamol avlodni voyaga yetkazish yo‘lida muhim ilmiy-pedagogik ahamiyatga ega.

Asosiy qism

Maktabgacha yosh davri shaxsning ma’naviy-axloqiy kamolotida tayanch bosqich hisoblanadi. Ushbu davrda bola atrof-muhitni idrok etish, ijtimoiy munosabatlarga kirishish, axloqiy me’yorlarni anglash va o‘z xulq-atvorini boshqarish bo‘yicha dastlabki tajribalarni egallaydi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalikda shakllangan axloqiy tasavvurlar va ijtimoiy xulq namunalarini keyingi yosh bosqichlarida shaxsning barqaror sifatlariga aylanadi. Shu bois maktabgacha ta’lim tizimida ma’naviy-axloqiy tarbiyani puxta pedagogik asoslar asosida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bolalarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish, avvalo, tarbiyaviy jarayonning mazmuni bilan chambarchas bog‘liqdir. Tarbiyaviy mazmun bolalarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayangan holda ishlab chiqilishi lozim. Halollik, mehr-shafqat, kattalarga hurmat, tengdoshlarga nisbatan do‘stona munosabat, mas’uliyat, vatanparvarlik kabi fazilatlar maktabgacha yoshdagi bolalar uchun tushunarli va hayotiy misollar orqali singdirilishi samarali natija beradi. Bunda ertaklar, hikoyalar, rolli o‘yinlar, badiiy faoliyat va kundalik muloqot jarayoni muhim tarbiyaviy vosita sifatida xizmat qiladi.

Maktabgacha ta’lim jarayonida ma’naviy-axloqiy tarbiyani amalga oshirishda pedagogik metodlarning to‘g‘ri tanlanishi alohida ahamiyatga ega. Interfaol metodlar, suhbat, kuzatish, muammoli vaziyatlar yaratish, o‘yin texnologiyalari bolalarda axloqiy tushunchalarni ongli ravishda shakllantirishga yordam beradi. Ayniqsa, o‘yin faoliyati maktabgacha yoshdagi bolalar uchun yetakchi faoliyat turi bo‘lib, u orqali bolalar ijtimoiy rollarni o‘zlashtiradi, o‘z xatti-harakatlarini baholashni o‘rganadi va axloqiy me’yorlarni amaliy faoliyat jarayonida anglaydi.

Ma’naviy-axloqiy tarbiya samaradorligi tarbiyachining shaxsiy namunasi bilan bevosita bog‘liqdir. Tarbiyachining axloqiy madaniyati, muomala uslubi, bolalarga bo‘lgan munosabati va pedagogik pozitsiyasi tarbiyaviy jarayonning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Bola ko‘proq kattalarning xulq-atvoriga taqlid qilish orqali o‘rganadi, shu sababli

tarbiyachining har bir so‘zi va harakati bolalar uchun axloqiy namuna vazifasini bajaradi. Bu esa tarbiyachilardan yuksak kasbiy mahorat va ma’naviy mas’uliyatni talab etadi.

Bolalarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishda oila va maktabgacha ta’lim muassasasi o‘rtasidagi hamkorlik muhim pedagogik shart hisoblanadi. Oila bolaning birlamchi ijtimoiy muhitidir va unda shakllangan tarbiya asoslari ta’lim muassasasidagi tarbiyaviy jarayon bilan uyg‘unlashgan taqdiridagina ijobiy natijaga erishiladi. Ota-onalar bilan muntazam muloqot, tarbiyaviy maslahatlar, hamkorlikka asoslangan tadbirlar bolada barqaror axloqiy qarashlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, maktabgacha ta’lim muassasasida sog‘lom ma’naviy muhitni yaratish bolalarda axloqiy fazilatlarni rivojlantirishning muhim omillaridan biridir. Guruhdagi o‘zaro hurmat, adolatli munosabat, ijobiy psixologik muhit bolalarning ijtimoiy faolligini oshiradi va axloqiy xulq-atvorni mustahkamlaydi. Tarbiyaviy jarayon tizimli, izchil va uzluksiz tashkil etilgan taqdiridagina bolalarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni barqaror rivojlanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish murakkab va ko‘p qirrali pedagogik jarayon bo‘lib, u tarbiyaviy mazmun, metodlar, tarbiyachi shaxsi, oila bilan hamkorlik va ta’lim muassasasidagi ma’naviy muhitning uyg‘unligini talab etadi. Ushbu omillarni ilmiy asoslangan holda tashkil etish maktabgacha ta’lim tizimida barkamol avlod tarbiyasining muhim kafolati hisoblanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish masalasini ilmiy jihatdan chuqur o‘rganish bugungi ta’lim tizimi va jamiyat taraqqiyoti ehtiyojlaridan kelib chiqadi. Chunki aynan maktabgacha yosh davri shaxs rivojining poydevori bo‘lib, bu bosqichda shakllangan axloqiy qarashlar, xulq-atvor me’yorlari va ijtimoiy munosabatlar keyingi yosh davrlarida shaxsning barqaror sifatlariga aylanadi. Ushbu jarayonni tasodifiy emas, balki ilmiy asoslangan pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish zarurati mazkur mavzuni tadqiq etishni taqozo etadi.

Hozirgi davrda globallashuv, raqamli axborot muhitining kengayishi va ijtimoiy munosabatlar tizimining murakkablashuvi bolalar tarbiyasiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy qadriyatlar yetarli darajada shakllanmaganligi kelajakda ijtimoiy moslashuv muammolari, muloqot madaniyatining sustligi va mas’uliyatsizlik kabi holatlarga olib kelishi mumkin. Shu bois, bolalarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni erta yoshdan shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini aniqlash ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mazkur mavzuni o‘rganish zarurati, shuningdek, maktabgacha ta’lim tizimida tarbiyaviy ishlarning mazmuni va metodikasini takomillashtirish ehtiyoji bilan ham bog‘liqdir. Amaliyotda tarbiyaviy jarayon ko‘pincha fragmentar, tizimsiz yoki faqat tashkiliy tadbirlar bilan cheklanib qolayotgan holatlar uchramoqda. Bu esa ma’naviy-axloqiy tarbiyaning samaradorligini pasaytiradi. Ilmiy tadqiqotlar orqali tarbiyaviy jarayonning pedagogik asoslarini aniqlash, samarali metod va vositalarni ishlab chiqish ushbu muammolarni bartaraf etishga xizmat qiladi.

Shuningdek, oila va maktabgacha ta’lim muassasasi o‘rtasidagi tarbiyaviy hamkorlik masalasi ham mazkur mavzuni o‘rganishni talab etadi. Ota-onalarning pedagogik savodxonligi, ma’naviy tarbiyaga bo‘lgan munosabati va tarbiyachi bilan hamkorlik darajasi

bolalarda axloqiy fazilatlarning shakllanishiga bevosita ta’sir ko’rsatadi. Shu jihatdan, mazkur mavzuni ilmiy asosda o’rganish oila va ta’lim muassasalari o’rtasidagi uzviylikni mustahkamlash imkonini beradi.

Bundan tashqari, zamonaviy maktabgacha ta’lim tizimida milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayangan holda ma’naviy-axloqiy tarbiyani tashkil etish masalasi ham dolzarb hisoblanadi. Ushbu yo’nalishda ilmiy tadqiqotlar olib borish, pedagogik tajribalarni tahlil qilish va umumlashtirish maktabgacha ta’lim amaliyotini boyitadi hamda barkamol avlod tarbiyasiga xizmat qiladi.

Shu sababli, maktabgacha yoshdagi bolalarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishning pedagogik asoslarini o’rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim bo’lib, mazkur mavzu bo’yicha olib boriladigan ilmiy izlanishlar ta’lim tizimini takomillashtirish va jamiyatning ma’naviy rivojiga hissa qo’shadi.

Xulosa

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish jamiyat taraqqiyoti va barkamol avlodni voyaga yetkazishning muhim pedagogik sharti hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida aniqlanganki, ushbu yosh davri shaxs rivojining eng mas’uliyatli bosqichi bo’lib, aynan shu davrda bolada axloqiy me’yorlar, ijtimoiy xulq-atvor qoidalari, ma’naviy qadriyatlarga bo’lgan munosabat va dunyoqarashning asoslari shakllanadi. Shu sababli mazkur jarayonni ilmiy asoslangan pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish zarur.

O’rganishlar shuni ko’rsatadiki, maktabgacha ta’lim tizimida ma’naviy-axloqiy tarbiya samaradorligi tarbiyaviy jarayonning mazmuni, metod va vositalarining to’g’ri tanlanishiga, tarbiyachining shaxsiy namunasi hamda oila va ta’lim muassasasi o’rtasidagi uzviy hamkorlikka bevosita bog’liqdir. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayangan holda tashkil etilgan tarbiyaviy faoliyat bolalarda halollik, mehr-shafqat, mas’uliyat, vatanparvarlik, o’zaro hurmat va ijtimoiy faollik kabi muhim axloqiy fazilatlarning barqaror shakllanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, tadqiqot natijalari maktabgacha ta’lim muassasalarida sog’lom ma’naviy-psixologik muhitni yaratish, tarbiyaviy ishlarni tizimli va uzluksiz olib borish zarurligini ko’rsatdi. Tarbiyachilarning pedagogik va ma’naviy savodxonligini oshirish, zamonaviy tarbiyaviy metodlarni amaliyotga tatbiq etish bolalarda axloqiy ong va ijtimoiy moslashuvni rivojlantirishning muhim omillari sifatida e’tirof etiladi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishning pedagogik asoslarini ilmiy jihatdan tadqiq etish va amaliyotga joriy etish maktabgacha ta’lim tizimini takomillashtirish, ta’lim sifati va tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu yo’nalishda olib boriladigan izchil pedagogik faoliyat jamiyatda yuksak ma’naviyatli, mas’uliyatli va ijtimoiy faol shaxslarni tarbiyalashning muhim omili hisoblanadi.

TAVSIYALAR

1. Maktabgacha ta’lim muassasalarida ma’naviy-axloqiy tarbiyani tizimli tashkil etish. Tarbiyaviy jarayonni rejalashtirishda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishga yo’naltirilgan mashg’ulotlar, o’yinlar va kundalik faoliyatni uzviylikda olib borish, tarbiyaviy ishlarning uzluksizligini ta’minlash tavsiya etiladi.

2. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni tarbiyaviy jarayonga keng joriy etish. Bolalarda vatanparvarlik, kattalarga hurmat, mehr-shafqat va ijtimoiy mas’uliyat kabi fazilatlarni shakllantirishda xalq og‘zaki ijodi, milliy an’analar, ertak va hikoyalardan samarali foydalanish maqsadga muvofiqdir.

3. Interfaol va o‘yin texnologiyalariga asoslangan pedagogik metodlarni qo‘llash. Rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlar, suhbat va dramalizatsiya usullari orqali bolalarda axloqiy tushunchalarni ongli ravishda shakllantirish va ularni real hayotiy holatlar bilan bog‘lash tavsiya etiladi.

4. Tarbiyachilarning ma’naviy-pedagogik kompetensiyasini oshirish. Tarbiyachilar uchun ma’naviy-axloqiy tarbiya yo‘nalishida malaka oshirish kurslari, seminar va treninglarni tashkil etish, ularning kasbiy va shaxsiy namunaviyligini rivojlantirish zarur.

5. Oila va maktabgacha ta’lim muassasasi o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash. Ota-onalar bilan muntazam pedagogik maslahatlar, tarbiyaviy uchrashuvlar va hamkorlikdagi tadbirlarni yo‘lga qo‘yish orqali bolalarda axloqiy fazilatlarning mustahkam va barqaror shakllanishiga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdullaeva M. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
2. Alimuhamedov R. Ma’naviy tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
3. Avliyoqulov N.X. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
4. Davletshin M.G. Yosh va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
5. Hasanboyeva O., To‘xtayeva H. Maktabgacha ta’lim metodikasi. – Toshkent: Ilm Ziyos, 2020.
6. Jo‘rayev R.H. Pedagogik mahorat va tarbiya san’ati. – Toshkent: Fan, 2018.
7. Karimova V.M. Shaxs ma’naviyati va tarbiya muammolari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
8. Mavlonova R., Rahmonqulova N. Boshlang‘ich va maktabgacha ta’limda tarbiya nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
9. Munavvarov A. Pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
10. Nurmonov A. Ma’naviy-axloqiy tarbiya nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2020.
11. Qodirova F. Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasi. – Toshkent: Ilm Ziyos, 2018.
12. Raxmonova M. Oila va maktabgacha ta’lim hamkorligi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
13. Saidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2017.
14. To‘xtayeva H.J. Maktabgacha ta’limda ma’naviy tarbiya. – Toshkent: Ilm Ziyos, 2021.